

DE POLITIEKE EVOLUTIE ONDER HET DIRECTOIRE (1795-1799) EN DE IMPACT OP DE GENTSE SITUATIE

Luc François
Vakgroep Nieuwste Geschiedenis
Universiteit Gent

Met het *Verdrag van Campo Formio*, afgesloten in oktober 1797, erkende de Oostenrijkse keizer, in ruil voor compensatie in Italië, staatsrechtelijk de annexatie van de Zuidelijke Nederlanden door Frankrijk. Voor het interne politieke front in de Zuidelijke Nederlanden zelf betekende Campo Formio echter niet zoveel. Niet alleen lag de inhoud van het verdrag al vast sinds de met succes afgeronde besprekingen van *Leoben* in april 1797, maar de facto werden de Oostenrijkse Nederlanden, het Prinsbisdom Luik en de kleinere, eertijds onafhankelijke gebieden in de Zuidelijke Nederlanden sinds de zomer van 1794 vanuit Parijs bestuurd. Toen het verdrag werd ondertekend was het Directoire al twee jaar aan de macht (vanaf oktober 1795) en zo zou het ook nog twee jaar blijven (tot november 1799). Toch kan niet worden gezegd dat het politiek windstil was in die periode: het Directoire zat van meetaf aan geklemd tussen *revolutie* en *restauratie* en - voor wat de Zuidelijke Nederlanden betreft - had het ook af te rekenen met een probleem van politieke geloofwaardigheid. Als 'vreemd' bestuur kampte het met een grote, maar wisselende mate van aanvaarding door het politiek geïnteresseerde gedeelte van de bevolking. Bovendien heeft het Directoire in de historiografie nog een andere tegenstander gevonden: het beeld van het Directoire als een corrupt regime, dat niet meer was dan een overgangsregime tussen de *revolutie* en *la Robespierre* en de *restauratie à la Bonaparte*, werd niet alleen vanaf de machtsvername door Bonaparte met grote gretigheid verspreid; het werd ook door de latere historici en publicisten nogal kritiekloos overgenomen. Het is de bedoeling om in deze bijdrage, vanuit het kader van de algemene evolutie, de politieke situatie in Gent in deze periode van naderbij te bekijken. Op die manier kan het Directoire op zijn concrete daden worden beoordeeld en kan de beeldvorming omtrent dit regime wellicht wat worden bijgestuurd.

De instellingen en het beleid van het Directoire kunnen pas worden begrepen, wanneer deze worden geïnterpreteerd vanuit de evolutie die in 1789 op gang was gekomen¹. De jaren tussen 1789 en 1794 kunnen - voor wat betreft het politieke

¹ Voor de overvloedige literatuur over de Franse Tijd in de Zuidelijke Nederlanden, verwijzen we naar: C. BRUNEEL, *Des Révolutions à Waterloo. Bibliographie sélective d'histoire de Belgique (1789-1815)*, Brussel, 1989 (Archief- en Bibliotheekwezen in België, extranummer 36) en naar R. VAN EENOO, 'Bibliographie de l'Histoire de Belgique - Bibliografie van de Geschiedenis van België', in: *Revue belge de Philologie et d'Histoire - Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, jaarlijks.

LUC FRANÇOIS

leven in Frankrijk zelf - best als een periode van toenemende radicalisering worden omschreven². De 'Assemblée Constituante' baseerde haar beleid op de verklaring van de rechten van de mens en kondigde de nationale soevereiniteit af, evenals de scheiding van de machten en de gelijkheid van alle burgers. Het koningschap bleef echter bestaan, zij het dat de vorst veel minder macht behield. Vanaf oktober 1791, met de afkondiging van een eerste grondwet, begon het tijdperk van de 'Assemblée Législative'. Typerend voor dit kortstondige regime was dat de koning als hoofd van de uitvoerende macht gehandhaafd werd en dat de wetgevende macht in handen gegeven werd van één kamer. De opeenvolgende militaire nederlagen van de aan de macht zijnde gematigde *Girondijnen* tegen Pruisen en Oostenrijk; de geruchten over een staatsgreep van het leger en het - volgens de nieuwe machthebbers overmatig - gebruik van de koning van zijn vetorecht, lokten in augustus 1792 een volksoptocht uit, die resulteerde in de bijeenroeping van de 'Nationale Conventie'. Dit nieuwe wetgevende orgaan kreeg enkel als opdracht een grondwet samen te stellen: het regeerde echter, zonder enige vorm van uitvoerende macht, gedurende drie jaar. Diverse parlementaire comités waren bevoegd voor de uitvoering van de genomen beslissingen, maar uiteindelijk trok het *Comité du Salut Public*, met daarin Robespierre als centrale figuur, alle macht naar zich toe. Eén van de redenen waarom deze radicale *Montagnards* erin slaagden de macht over te nemen had dus te maken met de internationale militaire situatie; een andere reden was de ontreding van het economisch leven. Door een radicale politiek te voeren hoopten de *Montagnards* het tij op binnenlands en op buitenlands vlak te keren. De wet op het maximum plafonneerde prijzen en lonen; het binnenlands verzet van royalisten en *Girondijnen* werd hardhandig aangepakt en de cultus van de rede moest, als officiële godsdienst, een vervangmiddel zijn voor de katholieke godsdienst, waarvan de beleving voortaan als een privé-aangelegenheid werd beschouwd. Op militair vlak boekten de *Montagnards* succes door de invoering van de dienstplicht, door het afstemmen van de economische productie op de behoeften van het leger en door politieke en ideologische controle over het leger, dat daardoor zijn politieke ambities kon opbergen. Toen bleek dat deze politiek succesrijk was, werden meteen de scherpe kanten ervan overbodig: vooral het verzet tegen de steeds heviger wordende *Terreur* (vonnissen werden uitgesproken zonder dat er getuigen werden gehoord en zonder dat de beklagden zich konden verdedigen of beroep aantekenen), leidde tot de val van Robespierre op 27 juli 1794. De nieuwe machthebbers, *Thermidorianen* genoemd, behoorden tot het brede politieke centrum. De nieuwe grondwet werd door de Conventie goedgekeurd in augustus 1795, bij referendum aanvaard in september 1795 en leidde tot de start van het *Directoire* met ingang van 1 oktober 1795³.

² L. FRANÇOIS, 'Politieke geschiedenis van de Franse Tijd en van de periode van het Verenigd Koninkrijk', in: J. ART, *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente?*, Gent, Stichting Mens en Cultuur, 1996, pp. 161-162, 174-183.

³ A. SOBOUL, *De Franse Revolutie, deel 2, 1793-1799*, Amsterdam, Van Gennep, 1973, pp. 129 sv.

HET DIRECTOIRE IN GENT (1795-99)

De zogenoemde Grondwet van het jaar III voorzag opnieuw in de scheiding van de machten; er werd weer een tweekamerstelsel ingevoerd (de *Raad der Ouden* en de *Raad der Vijfhonderd*) en de verkiezingen verliepen volgens een getrapt (de kiezer wees de kiesmannen aan, die de vertegenwoordigers verkozen) cijnskiesstelsel (het stemrecht was voorbehouden voor de begoeden, die een zeker bedrag aan belastingen betaalden). De uitvoerende macht kwam in handen van vijf Directeurs, waarvan één om het jaar aftrad en waarbij om de drie maanden een ander voorzitter was. De regering bestond uit ministers die geen macht hadden over de Raden; de rechterlijke macht werd toevertrouwd aan verkozen rechters. Op alle niveaus werd gestreefd naar een evenwicht tussen de benoemde en de verkozen machten: bij elk college van verkozen bestuurders stond een *Commissaire du Directoire Exécutif*, die op de correcte naleving van de besluiten van Parijs toezicht moest houden. In de Zuidelijke Nederlanden werden vanaf het voorjaar van 1797 jaarlijks verkiezingen georganiseerd. Telkens was één derde van de leden uittreidend en herkiesbaar⁴.

Het Directoire startte onder een slecht gesternte. Het wilde een burgerlijke en gematigde republiek invoeren: de gehele grondwet van het jaar III was in die geest opgesteld, maar uit vrees voor herstel van de monarchie werd een gedeelte van de burgerij van deelname aan het politieke leven uitgesloten. De maatschappelijke basis van het Directoire was daardoor te smal om behoorlijk te kunnen functioneren. De eerste Raden werden bovendien voor tweederden bevolkt met leden van de voormalige Conventie: de thermidoriaanse geest waarde dan ook nog rond bij de start van het Directoire, dat maar niet los kon komen van de erfenis van het verleden. Doordat de oogst van 1795 behoorlijk was tegengevallen en de winter van 1795-1796 ongemeen hard was, was het beginnende Directoire, uit vrees voor hongeropstanden, wel verplicht een rechts beleid voeren. Doordat het de linkse opinie probeerde monddood te maken, lokte het samenzweringen zoals die van Babeuf met *la conspiration des égaux*. De anti-Jacobijnse repressie maakte van de weeromstuit een royalistische come back vrij realistisch. Op politiek vlak zat het Directoire in zijn centrumpositie gekneld: welke richting het ook uitkeek, het maakte meteen de 'demonen' aan de andere zijde wakker. Een coalitie tussen het Directoire en het leger was voor het regime bijgevolg een noodzakelijke voorwaarde om te kunnen overleven⁵.

De verkiezingen van het jaar V (voorjaar 1797) resulteerden in een overwinning van de royalisten. De meerderheid in de Raden was bijgevolg niet deze van het

⁴ P. LENDERS, 'De aanhechting bij Frankrijk en de overgang naar het moderne regime', in: H. HASQUIN, *België onder het Frans Bewind, 1792-1815*, Brussel, Gemeentekrediet van België, 1992, pp. 75-97.

⁵ A. SOBOUL, *op. cit.*, pp. 406-468; H. VAN DE VOORDE, 'De Franse Revolutie en onze gewesten. Een chronologisch verhaal. Een poging tot duiding', in: H. VAN DE VOORDE, e.a., *Bastille, Boerenkrijg en Tricolore. De Franse Revolutie in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven, Davidsfonds, 1989, pp. 50-61.

Directoire. Het leger, dat een expansionistische politiek wilde voeren (Bonaparte in Italië), zag zijn zaak beter gediend door het Directoire dan door de Raden en liet in september 1797, door het instellen en het opvoeren van een grondwettelijk ongeoorloofde militaire druk op Parijs, een deel van het Directoire vervangen en een groot gedeelte van de verkiezingsuitslagen annuleren. Na deze 'fructidoriaanse' staatsgreep, als gevolg waarvan Raden en Directoire weer op dezelfde golflengte zaten, werd een harder beleid gevoerd tegen de clerus, de emigranten en de royalisten. De 'beloning' voor het leger was dat het zijn zin kreeg in Italië en bijgevolg het verdrag van Campo Formio met Oostenrijk kon doordrukken⁶.

Het zogenoemde 'tweede Directoire' (september 1797 - juni 1799) kon door een meer autoritair binnenlands bestuur een doeltreffender en vernieuwend beleid voeren. Wat al te zeer vereenvoudigend wordt dit door zijn tegenstanders als een nieuw schrikbewind omschreven. Een vergelijking met de jaren 1793-1794 loopt zeker mank: de regering had helemaal geen bevoegdheid over de raden, noch over de schatkist; van het buitenland ging geen wezenlijke dreiging uit en het binnenlands verzet was beperkt en versnipperd en had zeker niet het karakter van een dreigende contra-revolutie. Het beleid van het tweede Directoire op het vlak van repressie beperkte zich tot politieel optreden en tot het strikter toepassen dan voorheen van de bestaande wetgeving.

De verkiezingen van het jaar VI (voorjaar 1798) werden door de overheid goed in de hand gehouden. De kandidaten werden op hun politieke betrouwbaarheid gescreend en zodra de kiesverrichtingen anders dan voorzien dreigden te verlopen, werden er met overheidssteun dissidente kiesbijeenkomsten opgezet, waarvan de resultaten als de officiële werden erkend. Mocht het resultaat dan uiteindelijk toch nog tegenvallen, dan werd opnieuw naar het wapen van de ongeldigverklaring gegrepen. Deze aanpak leidde tot een grotere politieke stabiliteit, maar tot een kleinere participatiegraad vanwege de 'basis'. Het Directoire slaagde er die maanden echter in om een beleid op gang te trekken, dat later, zowel tijdens als na het Consulaat en het Keizerrijk, zou worden verdergezet. Het voorzag in een financiële hervorming: de tiërcering van de openbare schuld⁷, waardoor de overheid eindelijk wat uit het monetaire dal kon komen en een fiscale hervorming: de modern aandoende invoering van een stelsel van directe (patentbelasting, personele belasting, grondbelasting) en indirecte belastingen (o.a. op zout, tabak, het zegelrecht, ...).

⁶ J. GILISSEN, *Le régime représentatif en Belgique depuis 1790*, Bruxelles, La Renaissance du Livre, 1958, pp. 40-42; J.R. SURATTEAU, 'Fonctionnaires et employés', in: *Annales historiques de la Révolution française*, XXX, 1958, 151, pp. 71-73; J. GODECHOT, *La vie quotidienne sous le Directoire*, Paris, Hachette, 1977, pp. 188-209.

⁷ De overheid erkende voortaan maar één derde meer van de bestaande openbare schuld, waardoor rente- en kapitaalsaflossingen draaglijker werden.

HET DIRECTOIRE IN GENT (1795-99)

De samenloop van een aantal omstandigheden zorgde er echter voor dat het Directoire, ondanks zijn blijkbaar krachtiger beleid, uiteindelijk toch ten onder zou gaan. De grondwettelijke beperking van de macht van Directoire en regering zorgde voor een grote en blijvende afhankelijkheid ten opzichte van de Raden. Doordat de samenstelling van deze laatste afhankelijk was van jaarlijkse verkiezingen, was een constant beleid op lange termijn bijzonder moeilijk te realiseren. Op economisch vlak had het regime met aanhoudende tegenslagen te kampen. Het was reeds vanuit een moeilijke positie gestart, terwijl de hierboven vermelde hervormingen, mede door de stijging van de totale belastingsdruk, een deflatoir effect veroorzaakten. De tendens naar lage prijzen en de hoge rente werd nog versterkt door de opeenvolgende overvloedige oogsten in 1796, 1797 en 1798. De bezittende klasse was dus niet gelukkig met het gevoerde beleid. Bovenop dit alles kwam nog de ommekeer op het internationale vlak: in de hoop beter militair weerstand te kunnen bieden, voerde het Directoire de conscriptie in en voerde het de druk op de publieke opinie op. Onwillige of onkundig geachte ambtenaren werden geschorst, regeringscommissarissen werden naar die gebieden gestuurd waar het beleid niet probleemloos werd toegepast en in de verkiezingen van het jaar VII (voorjaar 1799) werd het principe van scheurlijsten en dissidente verkiezingsbijeekkomsten opnieuw toegepast. Toen de royalisten, gesteund door voor hen gunstige berichten van het front, de wapens opnamen, stonden Raden en Directoire opnieuw tegenover elkaar. Het pleit werd in juni 1799 dit keer in het voordeel van de Raden beslecht: een gedeelte van het Directoire en de regering werden vervangen. Het 'derde Directoire' was maar een kort leven (juni - november 1799) beschoren: het regime kon slechts uit de politieke impasse raken door een terugkeer naar de situatie van het jaar II (waarbij de macht bij 'het volk' zou worden gelegd) of door een versterking van de uitvoerende macht. Voor de eerste optie waren de nodige en voldoende voorwaarden (een combinatie van buitenlandse militaire dreiging, economische crisis en politieke patstelling) niet vervuld. In november 1799 koos Bonaparte dan ook resoluut voor de andere optie: met het Consulaat kwam - althans volgens zijn eigen woorden - een einde aan de revolutie; in elk geval was het het begin van een dictatoriaal bewind.

Hoe was de situatie ten tijde van het Directoire nu in de Zuidelijke Nederlanden en meer bepaald te Gent?

Vanaf de zomer van 1794 probeerde Parijs de nieuwe instellingen en wetten in de Zuidelijke Nederlanden ingang te doen vinden. Eén van de doelstellingen daarbij was de overgang van oud naar nieuw zo smetteloos mogelijk te laten verlopen. De Conventie - en later het Directoire - beseften wel dat de publieke opinie in de Zuidelijke Nederlanden helemaal niet positief stond ten opzichte van het nieuwe bewind. De oorzaken daarvan waren duidelijk. In de Zuidelijke Nederlanden bestond een bijna onoverbrugbaar wantrouwen tegenover de bedoelingen van de Franse Republiek, na de onaangename herinneringen aan november 1792. Toen had een gedeelte van de gematigd progressieve burgerij

het voor het nieuwe bestuur opgenomen en zich tot *représentant provisoire* laten verkiezen in de hoop van 'België' een moderne republiek te kunnen maken. De zwenking in de buitenlandse politiek van Frankrijk (de plotse beslissing tot annexatie van de Zuidelijke Nederlanden als gevolg van de toetreding van Groot-Brittannië tot de anti-Franse coalitie als reactie op de openverklaring van de Scheldevaart) had deze verkozenen tussen hamer en aambeeld gebracht⁸. Het was precies op dit sociaal segment dat Parijs in 1794 opnieuw beroep had kunnen doen om het bestuur in handen te nemen. Een tweede reden die tot het wantrouwen bijdroeg, was het feit dat het model dat Parijs bij de invasie in 1794 voor ogen stond helemaal niet strookte met wat de publieke opinie in de Nederlanden wenste. De invasie greep immers plaats in de nadagen van Robespierre en bijgevolg op het meest radicale moment van de gehele Franse Revolutie.

Hoe voorzichtig Parijs de zaak ook aanpakte, het werd op tegenkanting of op zijn minst op een afwachtende houding onthaald. Slechts stapsgewijze en gebaseerd op het diplomatieke en administratieve talent van de Franse topambtenaren in de Zuidelijke Nederlanden (eerst Pérès en Portiez, vervolgens Bouteville) werden de nieuwe instellingen ingevoerd en met - uiteraard Zuid-Nederlandse - ambtenaren bevolkt. Langzamerhand groeide er wat vertrouwen: reeds in 1796 konden de verkopingen van de nationale goederen starten en vertraagde het ritme waarmee ambtenaren moesten worden overgeplaatst. Ook in de Zuidelijke Nederlanden waren de royalisten (een toenmalige verzamelterm voor al wie niet akkoord was met het gevoerde beleid) de overwinnaars van de verkiezingen in het voorjaar van 1797. De annulatie van het grootste gedeelte van de verkiezingsuitslagen onder invloed van de fructidoriaanse staatsgreep deed de gunstige effecten van het groeiende vertrouwen tussen bestuur en bestuurden geen goed. De radicalere aanpak van het tweede Directoire (vooral de maatregelen tegen de clerus en de toepassing van de conscriptie) deden de rest. Net als in andere delen van de republiek kwam het op verscheidene plaatsen tot opstootjes, die hier en daar een zekere omvang en duur kenden. Dit verzet, later bekend onder de naam *Boerenkrijg*, vormde militair noch politiek echter ooit een bedreiging voor de republiek. Ook in de *départements réunis* - zoals toen o.m. de Zuidelijke Nederlanden werden genoemd - was 1799 voor het Directoire geen succes. De opkomst voor de verkiezingen in april was lager dan ooit en de vervanging van een gedeelte van het Directoire door meer gematigde figuren werd er, net als de machtsovername door Bonaparte op vreugde onthaald. Ook volbloed-republikeinen stonden in het begin positief tegenover deze zoveelste staatsgreep: hoewel het karakter van het nieuwe bewind vrij snel duidelijk werd, werd op het moment zelf alles beter gevonden dan een verder zetten van de *stop-and-go-politiek* van het Directoire⁹.

⁸ L. FRANÇOIS, *op. cit.*, pp. 168-170.

⁹ L. FRANÇOIS, 'De Zuidnederlandse elite in een overgangstijd: de politieke evolutie tussen 1789 en 1830', in: *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, XLIII, 1989, pp. 65-78.

HET DIRECTOIRE IN GENT (1795-99)

De gebeurtenissen in Gent liepen slechts gedeeltelijk gelijk met de algemene evolutie onder het Directoire. Vooral in de periode van het 'eerste Directoire' (oktober 1795 - september 1797) week de Gentse casus af van de algemene lijn. Terwijl Parijs, geïnspireerd door de voorzichtige Bouteville, aanstuurde op verzoening en op het gunstig stemmen van de publieke opinie, meende Du Bosch, eerst als adjunct-secretaris van *Oost- en Hollands-Vlaanderen* (december 1794 - juni 1795) en *agent municipal* in Gent (juni 1795 - november 1795), later als commissaris van het Directoire Exécutif (november 1795 - augustus 1799), dat een harde aanpak de beste resultaten zou opleveren. Reeds voor de vestiging van het Directoire hadden de Gentenaars hem leren kennen als een ongenadig uitvoerder van de fiscale maatregelen van Parijs. Waar de Conventie, bij wijze van uitzondering, maximaal een dubbele aanslag voorzag, aarzelde Du Bosch niet om van sommigen het tienvoud van het vorige jaar te eisen. Door zijn toedoen werden een aantal Gentenaars als gijzelaar opgepakt tot de vereiste sommen waren betaald (januari 1795)¹⁰. Nog maar net tot commissaris benoemd, opende Du Bosch de strijd tegen allen die niet zijn opinie deelden. De meeste voorstanders van het nieuwe regime vond hij te lauw; de tegenstanders moesten volgens hem onverbiddelijk worden vervolgd. Door alle andere opinies af te wijzen groeide bij hem de idee van een groots complot, in het binnenland geleid door adel en kerk en vanuit het buitenland gesteund door Groot-Brittannië en Oostenrijk. Het wekt dan ook weinig verwondering vast te stellen dat er een haast permanente spanning bestond tussen Du Bosch enerzijds en alle andere politieke fracties anderzijds.

Voor april 1797 bestond het voltallige politiek personeel uit door de overheid benoemde personen: doordat er nog geen verkiezingen hadden plaats gegrepen, werden op de functies die grondwettelijk voor verkozenen waren voorzien, ook ambtenaren benoemd. Zo was de Gentse gemeenteraad op advies van Bouteville aangesteld geworden in het najaar van 1794. In de eerste dagen van juli 1795 - net toen Du Bosch de overstap van de stad Gent naar het departement van de Schelde maakte - werden deze gemeenteraadsleden naar huis gestuurd: hun optreden werd niet kordaat genoeg bevonden¹¹. De nieuwe groep (er werden slechts 18 kandidaten gevonden voor de 21 mandaten) werd reeds in december 1795 de deur gewezen en door 9 'vertrouwelingen' vervangen. Op 21 december 1795, vier dagen na hun ambtsaanvaarding, werden een aantal wetten door Du Bosch van kracht verklaard: vijf van de negen gemeenteraadsleden dienden daarop prompt hun ontslag in. Voor Du Bosch was dit een voldoende reden om van een samenzwering tegen de republiek te spreken en de weerspanningen

¹⁰ L. FRANÇOIS, 'Renier Du Bosch (Watervliet, 1765 - Bassevelde, 1842)', in: *Appeltjes van het Meetjesland*, XXXVIII, 1987, pp. 111-160.

¹¹ H. BALTHAZAR, *Het komen en gaan van het politieke personeel in de Zuidelijke Nederlanden doorheen tien regimewisselingen (1787-1848)*, Gent, OSGG, 1978, p. 21 (Postgraduate onderwijs in de recurrente geschiedenis, 6).

(waaronder vooral Van Varenbergh, Van Toers en Van Hulthem) van enkele ingekwartierde soldaten te voorzien¹². De nog maar eens vernieuwde ploeg kreeg het op zijn beurt vrij snel met Du Bosch aan de stok: toen deze in de zomer van 1796 een gedeelte van het Gentse stadhuis liet leeghalen, protesteerde het gemeentebestuur tegen die belemmering van haar mogelijkheden. Du Bosch liet daarop de gehele raad door de Minister van Politie ontslaan. De 9 nieuwelingen, die op 21 december 1796 werden geïnstalleerd, lieten in het proces-verbaal van hun aanstelling noteren dat ze het hen opgelegde mandaat slechts onder dwang opnamen. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat zij door frequente afwezigheid de werking van de raad lam legden¹³.

Zoals eerder vermeld, gaf de fructidoriaanse staatsgreep van september 1797 aanleiding tot het annuleren van tal van verkiezingsuitslagen. Dit was ook het geval in Gent: de door Du Bosch benoemde leden werden in april 1797 immers niet verkozen en de opvattingen van de verkozenen zinden Du Bosch niet. Vandaar dat ze allen in januari 1798 de laan werden uitgestuurd en vervangen door 9 geestesgenoten van Du Bosch. Goethals, Cande, De Vos, De Waele, Roothaese en Steven aanvaardden meteen, maar Hanssens, Speelman en Van Daele bedankten voor de eer. Ze werden vervangen door De Neckere, Malpé en Vercauteren. In de verkiezingen van het jaar VI (maart 1798) behaalden alleen Roothaese en De Waele voldoende stemmen om aan een 'echt' mandaat te kunnen starten; de overige zeven kregen niet het vertrouwen van het kiezerskorps, ondanks het van bovenuit georganiseerde en strak geleide verloop van de verkiezingsoperaties. In april voerde Du Bosch alweer een aantal zuiveringen door en opnieuw had hij te kampen met afwezigheden, ontslagen en vervangingen: de ploeg die hij in april aanstelde en waarvan hij de kwaliteiten hoog prees, verguisde hij alweer in september bij de minister van Binnenlandse Zaken en moest hij noodgedwongen alweer vervangen¹⁴. Tijdens het 'tweede Directoire' was Du Bosch in de ogen van Parijs veel geloofwaardiger (vooral Directeur Merlin hield hem de hand boven het hoofd), maar terzelfdertijd verloor hij alle vertrouwen en respect vanwege de Gentenaars.

¹² Archives Nationales de Paris (A.N.P.), *Administration générale de la France - Pays annexés ou dépendans*, n° 29, *Correspondance relative au département de l'Escaut*, an IV, Du Bosch aan Binnenlandse Zaken, 5 en 13 nivôse IV; Rijksarchief Gent (R.A.G.), *Administratieve organisatie/Personeel/Mutaties*, Administration centrale aan de municipaliteit van Gent en antwoord van deze laatste, 3 nivôse IV.

¹³ A.N.P., F1bII, *Administration générale de la France. Série départementale*, Escaut 6, Municipaliteit van Gent aan Administration centrale, 5 fructidor IV en brumaire-vendémiaire IV; P. CLAEYS, 'Les conseillers municipaux malgré eux', in: *Messageur des sciences historiques*, 1894, pp. 460-465; P. CLAEYS, *Notes et souvenirs*, Gent, 1899, II, pp. 148-150.

¹⁴ A.N.P., F1bII, *Administration générale de la France, Série départementale*, Escaut 6, Herschikking van de Administration municipale de Gand, nivôse-pluviôse IV; Du Bosch aan Binnenlandse Zaken, 23 thermidor IV; Administration centrale aan Binnenlandse Zaken, 9 vendémiaire VII.

HET DIRECTOIRE IN GENT (1795-99)

Het verloop van de gespannen verhoudingen tussen Du Bosch en de opeenvolgende Gentse gemeenteraadsleden toont overduidelijk het toenemende isolement van de commissaris aan. Daarmee was Du Bosch echter niet aan het einde van zijn moeilijkheden: hij had precies dezelfde ervaringen met de verkozenen die op departementaal en nationaal vlak een mandaat hadden weten te verwerven. Globaal kan dus worden gesteld dat Du Bosch een veel radicaler standpunt innam dan de Gentse en Oost-Vlaamse publieke opinie. Hij werd door het eerste Directoire geduld, bij gebrek aan betrouwbare republikeins gezinde kandidaten, die met het regime wilden meewerken. Tijdens het tweede Directoire kreeg hij de volle steun uit Parijs, maar eenmaal het 'derde Directoire' aan de macht (en vooral na het verdwijnen van Merlin uit het centrum van de macht), was ook het lot van Du Bosch beschoren. In augustus 1799 werd hij vervangen door Van Wambeke, die symbool stond voor de gematigd progressieve burgerij en die voorstander was van het nieuwe regime op voorwaarde dat het zich niet aan excessen zou wagen. Van pure vreugde kwam een pak Gentenaars nog dezelfde avond het 'Miserere' zingen voor het huis van Du Bosch¹⁵.

Het negatieve imago dat het Directoire in de historiografie heeft meegekregen is - zoals in de aanvang gezegd - ingefluisterd geworden door de systematische Napoleontische propaganda. Dit was niet erg moeilijk: de politieke en economische stabiliteit, de vrede met het buitenland en de verzoening met de Kerk, die kenmerkend waren voor de beginjaren van het Consulaat en het Keizerrijk staken immers schril af tegenover de warrige indruk die het Directoire naliet. Latere generaties hebben weinig stappen ondernomen om dit beeld op zijn betrouwbaarheid te toetsen: was dit regime immers niet verantwoordelijk voor de wetgeving op en de vervolging van de clerus? Was dit regime immers niet verantwoordelijk voor het neerslaan van de Boerenkrijg, een strijd die in de romantische beeldvorming van de 19e en 20e eeuw steeds heldhaftiger proporties aannam? Was dit regime immers niet verantwoordelijk voor de invoering van de conscriptie, die de dienstplichtigen voor verscheidene jaren uit hun vertrouwde omgeving dreigde weg te halen en die hen eventueel liet sneuvelen voor een zaak die de hunne niet was? Het beleid, zoals Du Bosch in Gent en in het gehele Scheldedepartement voerde, droeg ongetwijfeld nog bij tot dit negatieve beeld. Het resultaat van dit alles is dat de positieve realisaties van het Directoire (het wetgevende werk; de vernieuwing van de administratieve structuren; de financiële en fiscale hervormingen) veel minder aandacht hebben

¹⁵ A.N.P., F1bII, *Administration générale de la France, Série départementale*, Escaut 2, Hopsomere, Troisoeufs, Lacoudraye, Van Rossem en De Vinck-Thierry aan Binnenlandse Zaken, fructidor VII; inwoners van Gent aan Directoire, 29 thermidor VII; Di Martinelli aan Binnenlandse Zaken, 17 fructidor VII; Idem, F7, *Police générale*, b. 36752, *Statistique personnelle et morale*, Escaut, Van Wambeke aan Binnenlandse Zaken, 16 fructidor VII.

LUC FRANÇOIS

gekregen dan ze ongetwijfeld verdienen¹⁶.

¹⁶ Dit noodzakelijke onderzoek zal ongetwijfeld een stimulans krijgen door de bijzonder volledige en degelijke studie van Conny Devolder over de organisatie, de bevoegdheden en de archivalia van de instellingen die door het Directoire in het leven werden geroepen: C. DEVOLDER, *De Verenigde Departementen onder Frans Bewind. De Constitutionele Instellingen van het Directoire*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1997, 297 p. (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Studia 71).